

Att fokusera bibliotek

Anna-Lena Eriksson Gustavsson Institution för beteendevetenskap och lärande (IBL),
Linköpings universitet

Arbetet med förankring av synen på fokusbiblioteket som en central aktör i den pedagogiska verksamheten på skolorna behöver ständigt påminnas om, stärkas och intensifieras.

Linköpings kommun fattade år 2007 ett beslut om att bygga ut skolbiblioteksverksamheten genom en satsning på så kallade fokusbibliotek. Inspirationen till satsningen kom dels från rapporter om amerikanska och kanadensiska skolbibliotekssatsningar och dels från ett liknande biblioteksprojekt i Växjö kommun (Hell, 2011).

Biblioteket i skolan sågs i dessa projekt som ett rum för lärande och genom samverkan mellan pedagoger och bibliotekspersonal skulle biblioteket bli en integrerad del i den pedagogiska vardagen och ett stöd för elevers lärande och utveckling.

Vid en genomgång av ett urval av forskningsprojekt från 1990 och framåt, och med fokus på skolbiblioteksverksamhet och dess effekter på elevers attityder till läsning och deras lärande, framträder och återkommer några trender i de olika projekten.

Betydelsen av utbildade och närvarande bibliotekarier samt generösa öppettider och riklig tillgång på böcker och andra medier lyfts fram i flera studier (Ontario Library Association, 2006; Lonsdale, 2003; Prestbak, 2001; Haycock, 1995 a och b; Lance m fl, 1993 och 2001).

De väl fungerande biblioteken påverkade också alla elevers lika möjligheter vad gällde tillgång till böcker och datorer (Ontario Library Association, 2006) och de bidrog till en viss utjämning av skillnader i elevers olika socioekonomiska situation och utbildningsbakgrund (Lonsdale, 2003).

Vidare hade samarbete mellan bibliotekarier och lärare en positiv påverkan på elevernas möjligheter till lärande och utveckling (Lonsdale, 2003).

Det professionella mötet mellan två yrkesgrupper och kontakten mellan bibliotek och klassrum bidrog till att skapa kreativa och gynnsamma lärmiljöer.Handledning av bibliotekarier i olika situationer, till exempel vid informationssökning, nämns också som ett centralt bidrag för att synliggöra nya redskap vid sökande av kunskap och kunskapsutveckling i dagens informationssamhälle (Haycock, 1995 a och b).

Bibliotekens betydelse för skolverksamheten har också under den senaste tiden och i en svensk kontext lyfts fram särskilt med anledning av ny skollag (Skollag, SFS 2010:800) och den nya Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, Lgr 11, som trädde i kraft den 1 juli 2011. I Lgr 11 står det i de inledande avsnitten under rubriken Rektors ansvar, att hon/han bland annat ska se till att eleverna har tillgång till bibliotek och i läroplanens del 3, Kursplaner och kunskapskrav, lyfts elevernas utveckling av förmågan att söka information och källkritiskt granska texter fram. I kursplanen för svenskämnet uttrycks detta såväl för årskurs 1-3 som för årskurserna 4-6 och 7-9.

Fokusbibliotek i Linköping

De nya fokusbiblioteken i Linköpings kommun skulle ha en pedagogisk funktion, det vill säga stödja elevers lärande och pedagogers arbete genom att vara

- en integrerad del i skolans verksamhet,
- verka läsfrämjande och
- utveckla informationskompetens.

Linköpings kommuns rektorer fick således en inbjudan med uppmaning att ansöka om att få starta ett fokusbibliotek (Linköpings kommun, 2010) och samtidigt presenterades vilka insatser som kommunen var beredd att bidra med i det kommande arbetet. Kommunens insatser bestod av såväl personell kompetens som medel för inventarier och medieinköp. Under uppbyggnadsfasen på två år var kommunen beredd att finansiera en heltidsanställd fackutbildad bibliotekarie till varje bibliotek och att utrusta lokaler för att kunna motsvara den verksamhet som förväntades bedrivas. Kompetensutveckling för nyanställda bibliotekarier samt implementering av ett nytt kommungemensamt katalogsystem ingick också i kommunens åtaganden.

För att följa upp och studera bibliotekssatsningen kontaktades forskare vid Linköpings universitet och under ett och ett halvt års tid, hösten 2010 till och med hösten 2011, genomfördes så kallade fokusgruppssamtal vid tre tillfällen med rektorer, bibliotekarier och lärare. Syftet med fokusgruppssamtalen var att studera de olika aktörernas uppfattningar om och erfarenheter av implementeringsprocessen.

Sammanlagt har 11 fokusgruppssamtal genomförts vid de tre datainsamlingsomgångarna med totalt 16 informanter. Genom att över tid följa de olika aktörernas förväntningar på och arbete med att implementera den nya bibliotekssatsningen och dess olika resurser i den pedagogiska vardagen, gavs möjlighet att på mikronivå och på djupet studera eventuella effekter av specifika satsningar på biblioteksverksamhet.

Utveckling tar tid och kraft

Resultaten av uppföljningen av fokusbibliotekssatsningen finns presenterade i en rapport (Eriksson Gustavsson, 2012) och de mest centrala slutsatserna i densamma presenteras här kortfattat. **Tid** för att lära och lära känna återkom ständigt i de samtal som fördes och innebörden i detta var att bli förtrogen med och delaktig i den verksamhet som skulle byggas upp med fokusbiblioteket som utgångspunkt. Det handlade om såväl elevers, lärares som bibliotekariers lärande om varandra men också när det gällde färdigheter i och kunskaper om ett biblioteks organisation, lånerutiner, nya medier, informationsteknik, undervisningens organisation och innehåll, skolområdets kultur, klimat och styrning samt den nya organisationen runt fokusbiblioteket.

För att de nybildade biblioteksråden skulle fungera ställdes krav på tid för att skapa rutiner för både sammansättningen och rekryteringen av rådsmedlemmar och också rutiner för de frågor och uppgifter som råden skulle ansvara för. Arbetsuppgifter och ansvarsfördelning mellan fokusbibliotekarie, bibliotekspedagog, lärare och rektor var andra frågor som krävde tid för att dryftas och förankras på olika nivåer inom skolområdet.

Nära förknippat med förutsättningsfaktorn tid var **samarbete**. Kommunikation och samtal i olika forum var en förutsättning för det lärande som beskrivs ovan. Detta ställde krav på mötesplatser och tid, och i arbetet med att utveckla en skolas verksamhet med utgångspunkt i bibliotekets resurser och möjligheter nämndes samarbete som en självklar förutsättning.

Studiedagar och arbetslagsmöten ansågs vara lämpliga tillfällen att samtala om och planera gemensamma insatser och aktiviteter. Genom att delta i varandras vardagsarbete skulle en grund skapas för ett mer specifikt och riktat samarbete när det gällde verksamhet i mindre elevgrupper men också för enskilda individer. De spontana samtalen på raster och i personalrum var också viktiga tillfällen för att lära känna och förstå vad som var möjligt att samarbeta kring.

I flera skolområden hade "lärande samarbetsprojekt" såväl planerats som genomförts i form av kursverksamhet med fokus på litteratur och läsning. Detta var tillfällen där olika kompetensröster gjordes hörda och lyssnades till och förhoppningsvis var detta utgångspunkt för förståelse och respekt i den fortsatta verksamhetsutvecklingen.

Förankring, delaktighet och närhet var begrepp som nämndes som nödvändiga för att fokusbiblioteken skulle bli hela skolans nav, ansvar och inspiration. Betydelsen av en närvarande och engagerad rektor kunde inte nog poängteras. Engagemanget gällde den vardagsnära verksamheten i både bibliotek och klassrum, själva utvecklingsarbetet och inte minst ansvaret för att allas kompetenser skulle tas tillvara på bästa sätt i verksamheten.

Det handlade här inte bara om rektors engagemang i den initiala fasen av utvecklingsarbetet, ansökan och planläggning, utan genom hela den process som under lång tid skulle leda fram till att biblioteken blev en självklar och nödvändig resurs i skolornas pedagogiska vardag. Rektors kontinuerliga och aktiva pedagogiska ledningsansvar sågs således som en nödvändig förutsättning för utvecklingsarbetet.

Stadga, samsyn och tydlighet i arbetet med fokusbiblioteken skulle skapas genom framtagning av en handlingsplan för verksamheten. Handlingsplanen var tänkt att utvecklas och skrivas fram av de nyanställda bibliotekarierna i anslutning till deltagandet i en akademisk kurs. Under kurstiden skulle utkast och textförslag till handlingsplanen presenteras och diskuteras i det nätverk som bibliotekarierna var medlemmar, och som leddes av skolbibliotekschefen i Linköpings kommun.

Varje bibliotekaries egen handlingsplan skulle efter färdigställandet vara utgångspunkt för samtal om och planering av skolornas vardagsarbete. Med hjälp av ett dokument som skapats utifrån det enskilda skolområdets situation och kontext bedömdes förutsättningarna gynnsamma för kreativa och konstruktiva samtal och utveckling av en samsyn i det gemensamma arbetet.

Implikationer

Det i denna studie granskade utvecklingsarbetet med fokusbibliotek i Linköpings kommun kan på många sätt och på flera skolområden sägas uppfylla de kriterier som kännetecknar goda resultat. Det finns dock utmaningar i det fortsatta arbetet som här avslutningsvis lyfts fram och som ska ses som faktorer att beakta i arbetet med fortsatt förändring av den pedagogiska verksamheten i "frirummet" mellan de "inre och yttre gränserna" för verksamheten (Berg, 2011).

Inledningsvis behöver arbetet med förankring av synen på fokusbiblioteket som en central aktör i den pedagogiska verksamheten på skolorna ständigt påminnas om, stärkas och intensifieras. Aktörsberedskap innebär att de i ett utvecklingsarbete medverkande yrkesverksamma upplever att arbetsplatsen kännetecknas av någon form av kollektiv identitet och att det inte finns aktörer som motverkar utveckling och förändring (Berg, 2011).

Informanterna talade om behovet av nytändning och uppdatering av utvecklingsarbetets syfte och mål, och aktualisering av handlingsplaner som "lagts på hyllan" skulle kunna vara en möjlighet att skapa delaktighet i utvecklingsarbetet igen. Retoriken om biblioteket som ett nav i verksamheten måste förverkligas av alla i det pedagogiska praktiska vardagsarbetet - i undervisningen. Den praktiska handlingens genomförande ställer också krav på att materiell och teknisk utrustning finns till hands, vilket inte alltid varit fallet hittills.

Vidare behöver "de goda samtalen" fokusera på gemensamma arbetsuppgifter för att "verkliga pedagogiska möten" ska komma till stånd och leda till effekter som "... har med elevens lärande att göra." (Berg, 2011, s. 63). I dessa samtal, mellan olika professioner, måste ömsesidig respekt för kompetens och kunskap vara utgångspunkten och likaså en ödmjuk reflektion över egna förutfattade meningar och förhållningssätt.

Samtalen måste präglas av en öppenhet inför förändring och utmaning såväl av organisation som av innehåll, ramar och regler för skolverksamheten. Olika tolkningar av frirummets möjligheter och begränsningar måste analyseras och kommuniceras för att dessa "verkliga pedagogiska möten" ska komma till stånd i tvärprofessionella team. Det handlar således inte om att en yrkesgrupp ska avlasta och hjälpa en annan och det handlar lika lite om att sedan länge etablerade arbetssätt och arbetsformer ska fortsätta att användas, utan att granskning, analys och utvärdering genomförs.

Sammanfattningsvis är tid, uthållighet, respekt, ständigt återkommande uppföljningar och utvärderingar samt "goda samtal" nödvändiga förutsättningar för att skolutvecklingsinsatser verkligen ska leda till utveckling och förändring. Det finns en grundläggande positiv syn på etableringen av och arbetet med fokusbiblioteken i Linköpings kommun hos alla de informanter som deltagit i denna uppföljningsstudie. Detta är den allra viktigaste förutsättningen för ett fortsatt framgångsrikt arbete, nämligen att använda frirummet mellan skolverksamhetens yttre och inre gränser och med biblioteken som skolans nav skapa goda lärmiljöer för alla elever.

Referenser

2. Berg, G. (2011). *Skolledarskap och skolans frirum*. Lund: Studentlitteratur.
4. Eriksson Gustavsson, Anna-Lena (2012). *Att fokusera bibliotek. En uppföljning av Linköpings kommuns satsning på fokusbibliotek*. Linköping: Linköpings universitet, Institutionen för beteendevetenskap och lärande, Rapport.
6. Haycock, K. (1995a). Research in Teacher-Librarianship and the Institutionalization of Change. *School Library Media Quarterly*, Summer, pp. 227-233.
8. Haycock, K. (1995b). Research Imperatives for Information Professionals: Developing Foundations for Effectiveness. *School Library Media Annual*, vol. 13, pp. 113-126.
10. Hell, M. (2011). *Skolbiblioteksutveckling - skolutveckling*. Lund: BTJ Förlag.
12. Lance, K.C., Welborn, L. & Hamilton-Pennell, C. (1993). *The Impact of School Library Media Centers on Academic Achievement*. Hi Willow Research and Publishing, Castle Rock, Colorado.
14. Lance, K.C. (2001). *Proof of the Power: Recent Research on the Impact of School Library Media Programs on the Academic Achievement of US Public School Students*. ERIC, Clearinghouse on Information and Technology (BBB30993).
16. Linköpings kommun (2010). *Inbjudan att ansöka om fokusbibliotek*. Utbildnings-, kultur- och

fritidsförvaltningen, Utbildningskontoret, Linköpings kommun, 2010 03 30.

18. Lonsdale, Michele (2003). *Impact of School Libraries on Student Achievement: A Review of the Research*. Australian Council for Educational Research.
20. Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet: del 1 och 2, Lgr 11.
22. Ontario Library Association (2006). *School libraries and students achievement in Ontario*. Toronto, Ontario: The Ontario Library Association.
24. Prestebak, J. (2001). *Standards: Recipes for Serving Student Achievement*. Multimedia Schools, October, (accessed 16 October 2002)
26. Skollag, SFS 2010:800. Stockholm: Utbildningsdepartementet.